

Szociológiai Szemle 30(1): 98–106 .

VITAINDÍTÓ

Megszólal-e az új csendes generáció? Avagy mit várhatunk az Ifjúság 2020 adatfelvé- tel eredményeképp

Fekete Mariann – Nagy Ádám

fekete.marianna@socio.u-szeged.hu, adam@nagydr.hu

Idén várható a 2000-ben indult nagymintás ifjúságkutatás hatodik hullámának adatfelvétele. Ezért láttuk indokoltnak vitát kezdeményezni az Új csendes generáció paradigmájáról, különös tekintettel annak 2020-as várható jellemzőiről. Hipotézisünk szerint 2020-ban a csendesség radikális csökkenésének leszünk tanúi. Cikkünk a 2020. januári állapotokat tükrözi, ezért a pandémia okozta esetleges generációs átalakulásról nem szólunk (arról lásd: Fekete–Nagy 2020).

A generációs logika elméleti háttere

A generációk témája a reneszánszát éli az elmúlt évtizedekben, ami több okra is visszavezethető. A fejlett társadalmakban lezajlott individualizációs folyamat és a reflexív modernizáció következtében a kollektív identitások egyre jelentéktelenebbé váltak, a főbb társadalmi konfliktusok, amelyek alapján a társadalom rétegződött, elsorvadtak (Corsten 1999: 249). Az eltűnő kollektív identitások helyébe egyre inkább az életkor, a generációhoz tartozás lépett klasszifikációs markerként, amely a társadalmi különbségek, az új konfliktusok jelölőjeként tud szolgálni (Fekete 2018: 90).

Mannheim (2000) meghatározása szerint a generációk a történelem menetét alakító születési rétegek, amelyek önmagukban nem tekinthetők a közösség értelmében vett csoportnak, mivel az feltételeznél, hogy a tagok ismerik egymást. A generáció társadalmi jelenség, amelyben a résztvevőket összekapcsolja valami, ám ebből az összekapcsoltságból nem jön létre szükségszerűen konkrét csoport. Az azonos nemzedékbe sorolható egyének hasonló módon helyezkednek el a társadalmi térben, és ez a nemzedéki elhelyezkedés az emberi létezés biológiai ritmusán alapul: az élet és a halál, a korlátozott élettartam és az öregedés tényein. Az azonos nemzedéki elhelyezkedés nem csupán kronológiai egyidejűséget jelent, hanem azonos történelmi-társadalmi életteret, élményközösséget is¹.

1 Mannheim példának hozza a 18. századi porosz és japán fiatalokat, akik elhelyezkedésére, életélményeire senki sem mondaná azt, hogy hasonló volt. Ezzel támasztja alá a közös társadalmi-történelmi egység sorsában való részvétel szükségességét.

A nemzedéki elhelyezkedés jobbra kizárja az átélés, a gondolkodás és a cselekvés lehetséges módozatainak bizonyos részét, ugyanakkor ezen elhelyezkedésben benne rejlik bizonyos magatartás-, érzés- és gondolkodásmódok nemzedékspecifikussága is. A közös történelmi-társadalmi tér, ugyanaz a történelmi életközösség arra ad lehetőséget, hogy a születésnek megfelelő elhelyezkedés a kronológiai időben szociológiailag is releváns elhelyezkedéssé váljon. Ennek során figyelembe kell venni az élmények rétegződését is. A felnövekvő ifjúsággal együtt élő idősebb nemzedékek is átéltek a történelmi folyamat adott szakaszát, elhelyezkedésük mégis más.

Mannheim koncepciója szerint ahhoz, hogy nemzedéki összefüggésről beszélhessünk, szükség van még az adott történelmi-társadalmi egység közös sorsában való részesedésnek az élményére. A nemzedéki összefüggés azáltal jön létre, hogy az azonos nemzedéki elhelyezkedésű egyének közös sorsban részesednek (Mannheim 2000: 235). A nemzedéki jelenség a történelmi dinamika kialakulásának egyik alapvető tényezője, az pedig, hogy 30 vagy 100 évenként vagy egyáltalán bármikor valamiféle ritmus szerint létrejön-e új nemzedéki stílus vagy sem, az a társadalmiszellemi folyamat kiváltó erején múlik.

Strauss és Howe szoros és szimbiotikus kapcsolatot tételez fel a történelmi események és a generációk között. A generáció fogalmát úgy értelmezik, mint olyan személyek csoportját, akik azonos történelmi időn és helyen osztoznak, ezáltal kollektív jellemzőkre tesznek szert, és mintegy 20 évenként követik egymást. A generációs magatartás visszatérő dinamikáját pedig az határozza meg, hogy mint individuum miként és mikor vettek részt a meghatározó társadalmi-történelmi változásokban (Howe–Strauss 1991: 8). Meggyőződésük, hogy ezek a mintázatok ritmikusan ismétlődnek².

A szerzőpáros a generációk jellemzőit elemezve ismétlődő típusmintázatokat ismert fel, ezek közül kiemelt négy különleges típust, amelyek – egy eset kivételével³ – meghatározott sorrendben követték egymást. Ezt nevezték el generációs ciklusnak, a négy különleges típust *Prófétának*, *Nomádnak*, *Hősnek* és *Művésznek* (1. ábra). Az archetípusokat két meghatározó véglet mentén különítették el, ahol a társadalmi krízis és a kulturális megújulás a viszonyítási pont. Az egyes generációk jellemzőit az adja, hogy születésük a krízisek, illetve a kulturális ébredés időszakára esett-e, vagy követte azt (lásd: alább). A generációk mindegyikét nem csupán az határozza meg, köti össze és különbözteti meg a többitől, hogy hasonló történelmi korban éltek, hasonló attitűdökkel rendelkeztek a családot, az értékeket, a kockázatot, a kultúrát és az állampolgári részvételt illetően. Mindegyik archetípus esetén maga a típus megy át jellegzetes és karakterisztikus változásokon. A viselkedési mintázatokat erősen befolyásolja az adott korszak társadalmi-gazdasági rendszere, a tudomány és a technika fejlettségi szintje is (Howe–Strauss 2007: 45).

A *Próféták* nagy krízisek után születnek, egy konszenzuson alapuló új társadalmi rend kialakulásának idején. Úgy nőnek fel, hogy szüleik egyre inkább megenge-

2 Tizennyolc generációt különböztetnek meg Amerika történelmében az Újvilág első telepeseitől számítva.

3 1842 után a Hős kimaradt, rögtön a Művész jött.

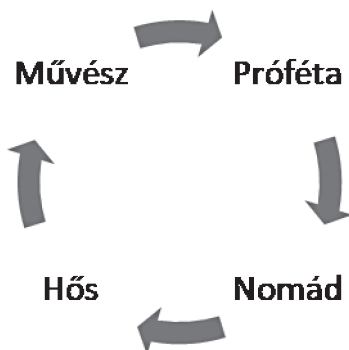
döbök velük szemben, így gyermekkoruk aktív, a spirituális ébredés nárcisztikus ifjú harcosaiként válnak nagykorúvá, moralisták középkorúként, majd bölcs vén vezetőként tűnnek fel a következő krízis idején. Elsődleges fontosságú számukra a jövőkép, az értékek és a vallás.

A Nomád generációk a kulturális megújulás idején születnek, új társadalmi és szellemi eszmék formálódásának idején, amikor az ifúság szembeszáll a fennálló intézményes renddel. Gyermekkorukban nem óvják túl őket, nagykorúvá úgy válnak, mint az ébredés utáni világ elidegenedett fiatal felnőttjei, érett pragmatikus középkorú vezetők a krízis alatt, és szívós idősök lesznek a krízis után. Elsődleges fontosságú számukra a szabadság, a becsület és a túlélés.

A Hős generációk a „spirituális ébredés” korszakában⁴ születnek. Fokozottan óvott gyermekként nőnek fel, nagykorúvá a krízis alatt válnak. Bátor fiatal munkavállalók, középkorúként önteltek és energikusak, majd erős és határozott idős-korúak lesznek, akiket egy újabb spirituális ébredés korszaka szorongat. Elsődleges fontosságú számukra a közösség, a bőség és a technológia.

A Művészek krízis idején születnek, amikor az élet komplexitását kockázatok, veszedelmek fenyegetik; ez az agresszív intézmények és a személyes áldozatvállalások érvényesülésének időszaka. Túlóvott gyermekként nőnek fel, szenzitív fiatal felnőttként lesznek nagykorúak egy nagy krízis utáni világban, majd határozatlan középkorú vezetők a spirituális ébredés idején, végül empatisz idősök az ébredés utáni korszakban. A pluralizmus, a szakértelem és a tisztességes eljárás az elsődleges fontosságú számukra (Howe–Strauss 1991). A nemzedékeket már a korai élettapasztalatok is formálják, lehetővé teszik az egymáshoz hasonló kollektív személyiségek kifejlődését és egy hasonló pályáivű élet kibontakozását.

1. ábra: Az archetípusok egymást követő sorrendje⁵

4 A nemzeti és etnikai sovinizmus növekedésének, tetőzésének idején (Howe–Staruss 1991).

5 Forrás: saját szerkesztés.

A generációs logikának természetesen születtek megalapozottabb (vö. Róbert-Valuch 2013; Hack-Handa-Pintér 2015) és légből kapott kritikái is (Ollé 2020⁶).

A ma velünk élő generációk

Mannheim (1969) szerint tehát egy korcsoport generációként történő értelmezéséhez szükséges a közös tapasztalat (élmény); a tényleges egymásra orientálódás és a közös helyzetértelmezés, attitűdök, cselekvési formák. Strauss és Howe (1991) modellje szerint nagyjából 20 évente megy végbe a társadalomban a manheimi értelemben vett generációváltás. A fejlettnak mondott társadalmakban – a manheimi értelemben – az alábbi generációk élnek (1. táblázat):

1. táblázat: A ezredforduló korszakának Strauss-Howe-i jellemzői (forrás: Fekete 2018: 95)

Generáció	Archetípus	Időszak	Korjellemző
Csendes	Művész	1925–1942	Krízis: gazdasági válság, II. világháború
Baby boom	Próféta	1943–1960	Csúcs: az USA szuperhatalom
X generáció	Nomád	1961–1981	Ébredés: lelkiismereti forradalom
Millenáris (Y)	Hős1	1982–2005	Posztmodern, kultúrák harca
Szülőföld (Z)	Művész	2005–napjaink	Krízis: terrorizmus elleni harc, globális gazdasági világválság, klímaválság

Csendes generáció (vagy veteránok): A II. világháború előtt születettek generációja, ifjúkori szocializációjukra a nagy gazdasági világválság és a politikai kettészakadás nyomta rá a bélyegét. Jellemzőjük a status quo fenntartása, a biztonságra törekvés, a korai házasság, a családcentrikusság, a társadalmi intézményekbe vetett bizalom.

Baby boom nemzedék (boomerek): A II. világháborút követően születettek generációját a „soha többé háborút” félelemmel vegyes idealizmusa és a kiemelkedően magas lélekszám jellemzi. Magyarországon – sajátos együttállás miatt – a nagy létszám nem a természetes társadalomfejlődés okán történt, hanem a Ratkó-intézkedések következtében, a szülés „dicsősége és kötelessége” révén. Magyarországon a baby boom nemzedéknek leginkább a Ratkó-gyerekek feleltethetők meg, akik talán a legnagyobbbrészt különböznek a nyugati világ hasonló nemzedékétől, hiszen Magyarországon a szocialista ideológia ekkor nyomta rá leginkább bélyegét a fiatalok életlehetőségére, környezetére.

X generáció (digitális bevándorlók): A 60-as évek végétől született nemzedék tagjai Nyugaton már az elektronikus média hatása alatt nőnek fel. Magyarországi tagjai még a szocializmusban, de annak enyhülő szakaszában cseperednek föl, ők az ún. Ratkó-unokák. Némiképp hasonlatosak a nyugati baby boom nemzedékhez, amely egybevág a Gábor Kálmán (2006) által jelzett 15-20 év megkésettség tételével.

6 <https://www.youtube.com/watch?v=IH0kcWMfIXQ&feature=youtu.be>

Y generáció (Google-generáció): A 80-as években született korcsoport az információs társadalom nemzedéke. Ez a csoport már gyerekkorban, a magától értetődő természetességgel elkezdte használni az infokommunikációs technológiákat. „A magyarországi Y generáció gyakorlatilag behozta azokat a lemaradásokat, amelyek korábban jellemzőek voltak. Az Y generáció már nagyrészt a rendszerváltás után válik gyermekből ifjúvá, a számítógéppel és az internettel, ha otthon nem is, az iskolában már mindenképpen találkozik” (Székely 2014: 15).

Z generáció (Facebook-nemzedék): A 90-es évek közepétől született nemzedékre már nemcsak a hálózatos magatartásformák és az internet használata, mint digitális szocializáció a jellemző, de az információfogyasztás mellett az információszolgáltatás is. Ez a „webkettes” nemzedék már nem ismeri a vezetékes hálózatot, a mobilok és az internet nélküli világot. Magyarország fősodratát tekintve végképp eltűnik a késleltettség a világ nyugati felétől, kialakul egyfajta globális ifjúsági kultúra, mivel az infokommunikációs/technológiai innovációk jellemzően alig néhány hónapos vagy akár napos késéssel jelennek meg a hazai piacon.

Az új csendes generáció paradigmája

Székely Levente (2014) szerint a mai Y és kisebb részben Z generáció (azaz a 2012-es és a 2016-os adatfelvétel fiataljai) a Strauss–Howe-i logika szerint karakterükben emlékeztetnek a csendes generációra, tulajdonképpen egy új csendes generációként definiálhatók. Ez azt jelenti, hogy a mai fiatalokat sokkal kevésbé jellemzi az elkötelezettség, ugyanakkor sokkal jobban (közel felük teljesen, további harmaduk részben) elfogadják szüleik eszményeit, sokkal kevésbé láznak, mint a korábbi generációk. Kevesebben létesítenek a korábbiakhoz képest párkapcsolatot, később költöznek össze, egyre nő a párkapcsolatot még soha meg nem éltek aránya, és a gyermekvállalás is kiveszni látszik a 30 év alattiak körében. Az oktatásban az elbizonytalanodás a jellemző, és a továbbtanulási tervekhez hasonlóan a munka világában sem mutatkoznak erős szándékok az aktivitás irányába, inkább a stagnálást, a változatlanúságot tapasztalhatjuk. Nem tartják valószínűnek az új munkahelyet, a külföldi munkavállalást, a saját vállalkozást vagy egy új nyelv megtanulását. *„Az oktatási rendszerből és a munkapiacról kimaradó fiatalok magas aránya, a tanuló és egyben dolgozók csoportjának szinte elhanyagolhatóan kis mérete, valamint a kivárára, változatlanúságra utaló szándékok és tervek a csendesség jeleként is felfoghatóak, egyedül a munkalehetőségekkel kapcsolatos elégedetlenség mutat ezzel ellenkező irányba”* (Székely 2014: 22). E korosztály szabadidejét leginkább az otthoni passzív tevékenység dominálja. Főként képernyő előtt töltik idejüket, a fiatalok több mint fele néz tévét, négyötödük rendszeres használója a világhálónak és a közösségi oldalaknak, miközben a hagyományos kulturális tereket egyre kevésbé látogatják, negyedüknek egyáltalán nincs barátja. A szabadidő eltöltésének tevékenységlistáját mára az internet vezeti, a televízió már csak a második legfontosabb elfoglaltság. Civil szervezethez alig

van közülük, nagy többségük nem vesz részt semmilyen közéleti aktivitásban (még híreket sem oszt meg). A fiatalokra a sportolás területén is a kimaradás jellemző, kétharmaduk egyáltalán nem sportol, és a kockázati magatartásokkal (dohányzás, alkoholfogyasztás, droghasználat) kapcsolatos eredmények is jórészt stagnálást, néhol javulást mutatnak.

Székely szerint összességében a csendesség jellemzői:

- konformitás – nem akarják megdönteni a fennálló status quót, többnyire elfogadják a szülei életeszményét;
- bizonytalanság – idejüket leginkább a képernyők előtt töltik, mozgásszegény életmód és stagnáló deviáns magatartás jellemzik őket;
- passzivitás – a közéleti kérdésekben apolitikusság és visszahúzódság jellemzi őket.

Az új csendes generáció gondolatának kritikai megközelítése leginkább három elemre koncentrál:

- a) Egyfelől nem látja igazoltnak, hogy egy amerikai modell átültethető a magyar viszonyokra. Nincs igazolása annak, hogy a Staruss–Howe-i logika minden náció vagy makrorégió esetében alkalmazható, sőt a modell minél korábbi generációkra próbálja kiterjeszteni azt, annál bizonytalanabb lábakon áll. A globalizációs hatások természetesen érzékelhetőek, de annak igazolása még várat magára, hogy a „világ fiataljai egyesüljetek” zászló alatt értelmezhető-e egységes logika szerint valamennyi fiatal a bolygón, de legalább a fejlettnek mondott országok fiataljai hasonlítanak-e ebben egymásra. Véleményünk szerint a fenti generációs elmélet szociológiai modell, és mint ilyen, nem a specifikumokra helyezi a hangsúlyt, így alkalmas lehet az általános, fejlettnek mondott társadalmak leírására. A modell szerzői (Howe és Strauss) is úgy vélik, hogy az elképzelés elsősorban a „middle class” közösségekben alkalmazható, és kevésbé jellemző a fejlődő országokra, a világnak elmaradott, szegénység által sújtott területeire, ahol korlátozott a hozzáférés a technológiához, a médiához, ahol a napi túlélésért kell megküzdeni.
- b) A keresztmetszeti, pillanatképeken alapuló adatfelvételek alapján nem lehet eldönteni, hogy mi az oka a különbségeknek két, nem azonos korú személy esetén: az eltérő életkor vagy az eltérő szocializáció. Ehhez követéses vizsgálatokra lenne szükség, azaz ugyanazon személyek többszöri (ugyanolyan módon történő) megkérdezése adhatna támpontot, de erre az ifjúságkutatás módszertana nem biztosít lehetőséget (Róbert–Valuch 2013). Ez a kritika kétségkívül fontos problémára hívja fel a figyelmet, a generációs logikát is számításba vevő követéses vizsgálatot nem ismerünk.
- c) A nagymintás ifjúságkutatás kérdőívei, illetve konkrét kérdései is olyan sokszor mentek át tartalmi és formai változásokon, hogy a csendesség mint jellemző a korábbi kérdőívek alapján nehezen vethető össze az elmélet indoklásának bázisát adó 2012-es és 2016-os adatfelvétellel. Ez a kritika részben el-

fogadható, hiszen a fentebb bemutatott generációs modell közzétételére nem egészen a magyarországi nagymintás ifjúságkutatások előtt egy évtizeddel került sor, nem csoda, ha az első adatfelvételek nem vették figyelembe ezt az aspektust. A kérdés az, hogy a 2020-as adatfelvétel számol-e a generációs logika adta szempontokkal.

Hipotézis a csendességről – a leendő 2020-as adatfelvétel

Korábban azt írtuk, hogy megítélésünk szerint 2020-ban a csendesség radikális csökkenésének leszünk tanúi. Állításunk okai a következők.

Egyfelől a csendes generáció tagjai sem maradtak örökké csendesek, megtalálták hangjukat a társadalmi kánonban: a 60-as évek közepén, amikor háborúellenes és emberjogi aktivistákká, feministává váltak (Howe–Strauss 2007). Márpedig Strauss és Howe szerint: „*A csendes generáció számos hasonlóságot mutat az őket négy nemzedékkel később követő Szülőföld generációval*” (Howe–Strauss 2007: 1). A globalizálódott és felgyorsult világ mindennapjaiból pedig az következik, hogy ha a csendes generációhoz hasonlóan ez a nemzedék valóban „magára talál”, akkor az a korábbiaknál gyorsabban következik be, hiszen a társadalmi-gazdasági-politikai-környezeti feltételek, a felgyorsult világ, amelyben élnek, más ütemet diktál nekik.

Másfelől az X generációtól kezdve a fiatalok már globális térben léteznek, globális problémákkal szembesülnek⁷, globális helyzetekhez viszonyulnak, amolyan „homo globalis”-ok, akik – de közülük legalább is a fejlettnek mondott országok „middle class” fiataljai – éljenek bárhol, rokon trendek, technológiák és események által formálódnak, hasonlóan aktív használói a közösségi médiának és az online technológiának, hasonló weboldalakat látogatnak, ugyanazokat a zenéket és filmeket töltik le. A világ első globális generációjában korlátok nélkül valósul meg a Mannheim által generációs tényezőként meghatározott közös élmény megélése⁸. Míg azonban az Y generáció – avagy a Hős archetípus – tagjai nem találkoztak olyan kihívással, amely valódi globális probléma lett volna, ifjúkorukra a fukuyamai magabiztosság, a „történelem vége” optimizmusa nyomta rá a bélyegét, addig a Z generáció meghatározó élménye a klímakrízis kihívása⁹. A Z generáció tagjai egy egyre inkább környezet-tudatossá váló világban szocializálódnak, ahol nem lehet pazarlóan bánni a véges erőforrásokkal. A közelmúltban több nemzetközi empirikus kutatás is vizsgálta a

7 Az X generáció, vagyis a Nomád archetípus jellemzője a modell szerzői szerint egyébként is az, hogy szembeszáll a fennálló társadalmi renddel, fogékony az új eszmék iránt.

8 Az idősebb, nem globális generációk helyzetét megvizsgálva azt látjuk, hogy számos hasonló generációs karaktervonás jelenik meg a különböző kultúrákban a társadalmi krízis és a kulturális megújulás vonatkozásában. 1985–1995 között Gorbacsov hatalomra kerülve bejelenti a peresztrojkát és a glasznoszt. 1989-ben Dél-Afrikában de Klerk kerül hatalomra, bejelenti az apartheid végét, szabadon engedik Mandelát, a kelet-európai diktatúrák megbuknak, a vasfüggöny megnyílik, a két Németország egyesül, Chilében népszavazáson buktatják meg Pinochet tábornokot, Kínában tankokkal tiporják el a változást sürgető egyetemistákat a Tienanmen téren. Az idézett példák alátámasztják Mannheim megállapítását, amely szerint a generációk, a történelem menetét eldöntő születési rétegek szerte a világon hasonló magatartás-, érzés- és gondolkodásmódokat tanúsítottak, és ezek a generációs jellemzők konzisztensek minden kultúrában. Természetesen egy nemzedék karaktervonásait és a viselkedési mintázatokat mindig befolyásolja az adott korszak társadalmi-gazdasági rendszere, a tudomány és a technika fejlettségi szintje (Fekete 2018: 166).

9 E fő kihívás mellett hangsúlyt kap többek között a nemek közötti egyenlőség, a társadalmi igazságosság és az emberi jogok védelme is.

fiatalok problémaészlelését: miként látják a világot, miként akarnak cselekedni a problémák megoldása érdekében. A megkérdezett fiatalok szerint a klímaváltozás és a környezet pusztulása jelenti jelenleg a legnagyobb problémát, amelyet a háborúk, a munkanélküliség és a jövedelmi egyenlőtlenségek követnek¹⁰.

A fiatalok egy jelentős része tehát világszerte felismerte, hogy a lemondás, az önmérséklet, a kollektív felelősségvállalás a lehetséges út, amely révén elkerülhetővé válik a komor jóslatokkal megrajzolt jövőkép valóra válása, ugyanis „[...] a Föld egészére kiterjedő információs hálózat eltünteti a távolságokat az emberek között, ami láthatóvá teszi a javak elosztásának igazságtalanságait” (Csepeli 2016: 510). Megítélésünk szerint mindezekre reflektálni fognak a fiatalok, mégpedig csendességük eltűnésével, de legalábbis radikális visszaszorulásával.

Irodalom

- Corsten, M. (1999): The Time of Generation. *Time & Society*, Vol. 8 (2): 249–272.
- Csepeli Gy. (2016): A Z nemzedék lehetséges életpályái. *Educatio*, 2016/4: 509–515.
- Deloitte (2018): *Deloitte Millennial Survey*. <https://www2.deloitte.com/hu/hu/pages/emberi-eroforras/articles/millennialsurvey.html> (letöltés: 2019. augusztus 5).
- Fekete M. (2018): *eIdő, avagy a szabadidő behálózása. Generációs kultúrafogyasztás a digitális korban*. Szeged: Belvedere.
- Fekete M. – Nagy Á. (2020): Q vagy Q? Generációs választak. *Kultúra és Közösség* 3. (előkészületben).
- Gábor K. (2006): Társadalmi átalakulás és ifjúsági korszakváltás. In Gábor K. – Jancsák Cs. (szerk.): *Ifjúságsszociológia*. Szeged: Belvedere Meridionale, 384–425
- Global Shapers Community (2017): *Global Shapers Annual Survey*. http://shaperssurvey2017.org/static/data/WEF_GSC_Annual_Survey_2017.pdf (letöltés: 2019. augusztus 14.)
- Hack-Handa J.– Pintér R. (2015): Generációs különbségek a magyar médiafogyasztásban. In: *Információs társadalom*. Vol.15. (2): 7–17.
- Howe, N. – Strauss, W. (1991): *Generations: The History of America's Future, 1584 to 2069*. New York: William Morrow & Company.
- Howe, N. – Strauss, W. (2007): The Next 20 Years. How Customers and Workforce Attitudes Will Evolve. *Harvard Business Review* 2007. Vol. 85. (7–8): 41–55.

¹⁰ A Deloitte vizsgálata szerint a fiatalok 29%-a szerint ez a legfőbb problémája a fiatalságnak (Deloitte 2018), a Global Shapers mérése szerint a fiatalok csaknem fele (49%) gondolja ugyanezt (Global Shapers Community 2017). Második és harmadik helyre a GSA mérése alapján a nagyméretű konfliktusok, háborúk és az egyenlőtlenségi problémák kerültek (szegénység, diszkrimináció). A Deloitte adatai alapján a klímaváltozás után a munkanélküliség, a jövedelmi egyenlőtlenségek és a terrorizmus jelenti a legfőbb problémákat az ifjúság számára. A Deloitte Millennial Survey 2019-es kutatása során 42 országban 13 416 fő 1983 és 1994 között született, diplomás, teljes munkaidőben, a versenyszférában dolgozó munkavállalót, valamint a Z generáció tagjai közül 10 országban 3009 fő 1995 és 1999 született, mostanában diplomát szerző vagy még most is a felsőoktatásban tanuló válaszadót kérdeztek meg. A Világgazdasági Fórum kezdeményezésére végzett Global Shapers 2017 felmérés 2017. március 30-tól júniusig tartott, amelynek során online és offline lekérdezést is végeztek. A kérdőív 14 nyelven volt elérhető, 31 495 kitöltés érkezett.

<https://hbr.org/2007/07/the-next-20-years-how-customer-and-workforce-attitudes-will-evolve> (letöltve: 2020. január 2.)

Mannheim K. (1969): *A nemzedéki probléma*. In Huszár T. – Sükösd M. (szerk.): *Ifjúságszociológia*. Budapest: Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 31–67.

Mannheim K. [1927] (2000): *A nemzedékek problémája*. In *Tudásszociológiai tanulmányok*. Budapest: Osiris Kiadó, 201–255.

Róbert P. – Valuch T. (2013): Generációk a történelemben és a társadalomban. *Politikatudományi Szemle*, XXII/4: 116–139.

Székely L. (2014): Az új csendes generáció. In Nagy Á. – Székely L. (szerk.) *Másodkézből – Magyar Ifjúság 2012* Budapest: ISZT Alapítvány – Kutatópont, 9–28.